

Kamal Abdullayev:

Azərbaycandakı “Multikulturalizm ili” bir sıra ölkələrdə multikultural əhval-ruhiyyənin möhkəmlənməsinə səbəb oldu

Azərbaycan Respublikasının millətətlərəsi, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri akademik Kamal Abdullayev başa çatmaqda olan “Multikulturalizm ili” ilə əlaqədar AZƏRTAC-a məxsusi müsahibə verib. Müsahibəni təqdim edirik.

-Dünyada etnik, dini münafiqələrin tügen ediyi bir zamanda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ili ölkəmizdə “Multikulturalizm ili” elan etməsi beynəlxalq ictimaiyyətə hansı mesajları çatdırdı? Ümumiyyətlə, mesajlar ünvanına çatdırmı?

-Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2016-cı ili “Multikulturalizm ili” elan etməsi ölkəmizdə böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. Bu, həmçinin beynəlxalq aləmdə çox müsbət dəyərləndirildi. Biz bir daha öz milli-mənəvi, tarixi dəyərlərimizi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq şansı əldə etdik. Həmçinin bir daha özümüzün-özümüzlə nəzər salmaq firsətimiz oldu, öz imkan və arzularımızı bir daha realılıqla uzlaşdırmağa çalışdıq.

Eyni zamanda, biz tərəfdən təqdim edilən bəzi layihələrin işığında xarici ölkə qurumlarından çalışan müxtəlif insanlar, tələbələr, din xadimləri bir daha öz ölkələrindəki multikultural mühiti diqqətdən keçirməyə başladılar. Beləliklə, Azərbaycanın “Multikulturalizm ili” dünyanın bir sıra ölkələrində multikultural əhval-ruhiyyənin möhkəmlənməsinə, multikultural əhvanın öyrənilməsinə, hətta müqayisə və səfərləndirilməsinə səbəb oldu. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, Prezident İlham Əliyevin mesajları ünvanına çatdı.

-Möhlumür ki, 25 il bundan əvvəl müstəqilliyə yenidən qovuşmuş Azərbaycan dövləti hər zaman multikulturalizm siyasətinə sadıqlıq nümayiş etdirir. Siz dəfələrlə vurğulamısınız ki, ulu öndər Heydər Əliyev ölkəmizdə siyasi multikulturalizmin banisidir. Belə olduğu təqdirdə məhz bu ilin Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunması hansı zərurətdən irəli gəlirdi?

-Əlbəttə ki, ulu öndər Heydər Əliyev ölkəmizdə siyasi multikulturalizmin banisidir. Dəfələrlə qeyd edilmiş ki, multikultural dəyərlər Azərbaycan xalqına tarixən xas olan keyfiyyətlərdir. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi (BBMM) bununla bağlı bir kitab da hazırlayıb - “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədi qaynaqları”. Bu kitabda uzun əsərlərdən bəri Azərbaycan yazıçılarının, şairlərinin yaradıcılığında, xalq dastanlarında olan multikultural əhval-ruhiyyəyə öz əksini tapıb - ya bir qəzəl, ya qəzalın hansısa bir bəyiti, mürasimi kimi, ya da bütövlükdə bir poema, dastan şəklində. Xalqımızın görkəmli ədəbi, elmi, siyasi xadimləri öz millətindən, öz dinindən olmayan dəyərlərə və insanlara həmişə yüksək tolerantlıq və yüksək səmimiyyətlə yanaşıblar. Bunun özü elə multikulturalizmin canını, mayasını təşkil edən xüsusiyyətdir. Amma siyasi cəhətdən multikulturalizm sistemi şəklində məhz ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçiliyimizin ideoloji əsaslarından birinə çevrildi. Əvvəl də siyasi cəhətdən multikultural cəhdlər edilirdi. Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə multikulturalizmlə bağlı bəzi qərarlar da qəbul edilmişdi. Amma bu, pərakəndə şəkildə idi. Təsəffü ki, Azərbaycan Demokratik Respublikasının ömrü də çox az oldu.

Müstəqillik illərində Prezident Heydər Əliyev həm Konstitusiyasının ayrı-ayrı bəndlərində, həm də ayrıca sənədlərdə sistemli şəkildə multikultural siyasətlə, yəni, Azərbaycanda yaşayan başqa xalqların təleyi, tarixi, mədəniyyəti, dili, mənəviyyatı ilə bağlı bir-birini tamamlayan qanunlar və sərəncamlar imzaladı, onların həyata keçməsinə nail oldu.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşayan xalqların maddi rifahının, iqtisadi-təsərrüfat durumunun yaxşılaşdırılması ilə bağlı qəbul edilən digər qərarlar da, icra edilən layihələr də, əlbəttə ki, Ulu Öndərin böyük siyasi fəaliyyətinin nəticəsi idi və daim onun diqqət mərkəzində dururdu. Eyni zamanda, bu sistemli fəaliyyət həmin bölgələrdə yaşayan müxtəlif xalqların, bütövlükdə azərbaycanlıların həyat tərzinin, mənəvi həyatının yaxşılaşdırılmasına xidmət edirdi.

Nə üçün məhz bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan edildi? Əlbəttə, bu da maraqlı sualdır. Ola bilər, dünyada getdikcə daha çox özünə yer edən multikultural maraqlar buna səbəb oldu. Amma hər halda mənə elə gəlir ki, multikulturalizm enerjiyə cəmiyyətimizin bütün təbəqələrinin canında, ruhunda elə bir ehtirasla yığılıb qalmışdı ki, onun çıxış yolu tapması, qarşdakı bəndlərin aradan götürülməsi, gənliş həyat mövqeyinə çıxarılması üçün məhz bu il daha uğurlu il kimi qəbul edilə bilər. Çünki bunun bir sıra obyektiv səbəbləri də var. Mənə elə gəlir ki, bu gün dünyada BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı ilə bağlı həyata keçirdiyi silsilə tədbirlər, Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun, Ümumdünya Mədəniyyətlərəsi Diaaloq Forumunun artıq güc yığması və möhkəm ənənəyə çevrilməsi, dünyanın müxtəlif qüvvələrinin özündə birləşdirən “Bakı prosesi”nin ümidlə başlayıb inamla davam etməsi və başqa möhtəşəm tədbirlər ona gətirib çıxardı ki, prinsip etibarilə, onların məntiqi davamı olaraq bu il “Multikulturalizm ili” elan edildi.

-“Multikulturalizm ili” çərçivəsində Azərbaycan multikulturalizminin dünyaya təqdim olunması istiqamətində hansı addımlar atılıb və atılmaqdadır?

-Bu istiqamətdə son dərəcə mühüm addımlar atıldı. Ən əsas addımlardan birini mən tədris istiqaməti ilə bağlı söyləyə bilərəm. Bu gün “Multikulturalizm ili”nin verdiyi mənəvi imkanlardan istifadə edərək biz Azərbaycan multikulturalizmini, yəni, Azərbaycan psixologiyasını,

tarixini, mənəviyyatını, dilini, dinini, mədəniyyətini və bir çox digər sahələri ümumləşdirib “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı bir dərslərin icinə toplanmış. Məqsəd odur ki, dərslər bu gün bizim tələbələrimizin və eyni zamanda, xarici ölkələrdə Azərbaycanı öyrənməyə həvəsi olan tələbələrin stolüstü kitabına çevrilsin. Biz öncə Azərbaycan haqqında bu informasiyanı tələbələrə dərs prosesində, auditoriyada çatdırıyıq. Bu istiqamədə BBMM-də ciddi işlər görülür və il ərzində seçilmələr 15 xarici ölkə universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” fənni tədris edilib. Bunlar dünyanın son dərəcə tanınmış və qədim tarixə malik universitetləridir. Məsələn, Çexiyada, Litvada, Polşada, Almaniya, İsveçdə, İtaliya, Portuqaliya, Türkiyədə, İndoneziyada, Rusiyada, Gürcüstanda və başqa ölkələrdə bu gün Azərbaycan multikulturalizmi fənni tədris proqramlarına daxil edilərək xarici universitet gənclərinin diqqətinə çatdırılır və gənclər bununla Azərbaycanın maraqlarını Azərbaycana olan sevgi ilə əvəz edirlər. Hər halda biz buna çalışırıq.

BBMM öz işini bununla bitmiş hesab etmir. Xarici gənclərə Azərbaycan multikulturalizmi ilə bağlı nəzəri biliklər verməkdən əlavə, biz o gəncləri ilddə iki dəfə Azərbaycana yay və qış multikulturalizm məktəblərinə dəvət edirik. O gənclər ki, Azərbaycan haqda ümumi məlumatı öz universitetlərində alıblar, fənnin tədrisi bitəndən sonra onlar Azərbaycana gəlir, gündən-günə gözəlləşən Bakımızı görür, müxtəlif bölgələrimizdə olur, orada yaşayan azsaylı xalqların adət-ənənələri, mənəvi dəyərləri ilə zəngin olan müxtəlif mərasimlərdə iştirak edirlər. Eyni zamanda, Azərbaycan xalqının kədərli gününü təcəssüm etdirən memoriallarda olurlar. Məsələn, biz onları həmişə Quba Soyqırımı Memorialına aparırıq. Onlar Azərbaycan xalqının bu qanlı tarixi səhifəsi ilə tanış olur, bu mürd və iradəsi qırılmaz xalqı, başına gələn müsibətlərə sinə gəlməyi bacaran xalqı daha yaxından tanıyırlar.

Beləliklə, bu gənclər Azərbaycana bu şəkildə tanış olmaqla öz nəzəri biliklərini praktik biliklərlə tamamlayırlar. Buna görə də elə güman edirik ki, multikulturalizm yay və qış məktəblərinin böyük əhəmiyyəti var. Bu, həm də onda özünü göstərir ki, həmin multikulturalizm məktəblərində müxtəlif Azərbaycan universitetlərində olan gənc tələbələr, bundan əlavə, məktəblərin keçirildiyi bölgələrin gəncləri iştirak edirlər. Onlar arasında yaranan münasibətlər, dostluq əlaqələri sonra da davam edir. Bu nə təsdiq edən bir fakt kimi onu qeyd edim ki, son multikulturalizm məktəbində maraqlı bir hadisə baş verdi. Xarici tələbələr öz təşəbbüsləri ilə Azərbaycanın Gənc Dostları Klubunu yaratdılar. Klubun rəhbərləri bir litvalı və bir yunan tələbə oldu. İndi o klubun saytı da fəaliyyət göstərir. Klubun yuzdən çox üzvü də var. Onlar indiki Azərbaycanın mövqeyini Azərbaycandan daha əvvəl müdafiə etməyə hazırdırlar. Biz bunun dəfələrlə şahidi oluruq. Məsələn, Amerikada Azərbaycanın xeyrinə bir məqalə çıxanda və ermənipərəst qüvvələr o məqalənin müəllifinə hücumlar təşkil edəndə, onların cavabını ilk növbədə Azərbaycanın gənc dostları klubunun üzvləri verməyə cəhd göstərirlər və buna müvəffəq də olublar. Elə güman edirik ki, bu layihə çox böyük gələcəyə və perspektivə malikdir.

Azərbaycan multikulturalizminin xarici ölkələrdə təqdimi ilə bağlı bir maraqlı layihəni də qeyd etmək olar. Biz öz din xadimlərimizlə başqa ölkələrin din xadimlərinin mütəmadi görüşlərini təşkil edirik. Məsələn, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin rəhbərliyi və şeyximiz Hacı Allahşükür Paşazadə özü, Azərbaycanın Praxoslav Kilsəsinin, Azərbaycan katoliklərinin, Azərbaycan udlərinin, Azərbaycan dağ və Avropa yəhudilərinin rəhbər və nümayəndələri, ictimaiyyət nümayəndələri, milli icmaların rəhbərləri bu görüşlərdə iştirak edirlər. Bu görüşlər İsveçdə, Almaniya, İspaniya, İngiltərə, Rusiyada keçirilib. Təcrübə önu göstərir ki, bu görüşlər həmin ölkələrin din və dövlət xadimləri tərəfindən son dərəcə böyük maraqla qarşılanı. Əlbəttə ki, Azərbaycan multikulturalizmi bir model kimi dünyaya ictimaiyyətin diqqətinə bir daha bu şəkildə çatdırılır. Azərbaycan multikulturalizmi müzakirələri Azərbaycan heqiqətləri haqda söhbətlərə çevrilir.

Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan multikulturalizmini dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırması və bunun ölkədəki təzahürləri dünyanın bir çox ziyalıları, dövlət xadimləri üçün son dərəcə maraqlıdır. Onlar Azərbaycanda multikulturalizmin təntənəsini dərk etməyə çalışırlar. Azərbaycan multikultural təhlükəsizliyin prinsiplərini öyrənirlər. Qarşılıqlı fayda gətirən bu görüşlər, güman edirəm ki, həmişə davam edəcək.

Başqa bir layihə kimi onu qeyd edə bilərəm ki, bu il artıq BBMM-in xarici ölkələrdə filialları yaranmağa başladı. Bu gün bu filiallar Portuqaliya, İtaliya, Rusiyada, Gürcüstanda, İsraildə, Moldovada, Bolqarıstanda və Almaniya fəaliyyət göstərir. Bu, o deməkdir ki, həmin ölkələrin ziyalıları Azərbaycan multikulturalizmini öz ölkələrində dəstəkləməyə və təbliğ etməyə hazırdırlar.

Azərbaycan multikulturalizminin təbliği bəzən başqa ölkələrdə yerli şəraitdə multikultural mühitin öyrənilməsi işində katalizator rolunu oynayır. Məsələn, Almaniyanın Aqsburq Universitetində biz “Azərbaycan multikulturalizmi” fənnini tədris etməyə bağlayanda universitetin professoru, mənim dostum, görkəmli alman dil-

çilərindən biri professor Klaus Volf dedi ki, onların mən bu fənnin tədrisi zamanı alman multikulturalizmi ilə müqayisə və paralellər aparımı? Biz buna çox məmnun olduq və bir daha inanmış ki, Azərbaycan multikulturalizmi başqa ölkələrdə multikulturalizm mühitinin öyrənilməsi üçün təkanverici qüvvəyə çevrilir. Hətta biz “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı dərslərin yazılmasına həmin ölkələrin mütəxəssislərini də cəlb etdik. Bu yaxınlarda işiq üzü görəcək bu dərslər həm yerli, həm də beynəlxalq müəlliflərdən ibarət mütəxəssislər tərəfindən yazılıb.

Digər bir layihə “Azərbaycan multikulturalizminin qaynaqları” seriyasıdır. Bu qaynaqlardan biri olan “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədi qaynaqları” artıq işiq üzü görüb. O, həm də rus dilinə tərcümə edilərək nəşr olunub. İngilis dilində isə yaxın günlərdə nəşr ediləcək. Bundan başqa, o seriyadan olan “Azərbaycan multikulturalizminin elmi, fəlsəfi və publisistik qaynaqları”, həmçinin “Azərbaycan multikulturalizminin hüquqi və siyasi qaynaqları” kitabları da artıq nəşrə hazırdır. Bu, çox böyük bir layihədir, yaxın zamanlarda bu nəşrlər ictimaiyyətə təqdim ediləcək.

Layihələrin bir istiqaməti də ölkəmizdəki elm mərkəzlərində, xüsusilə, AMEA-da və universitetlərdə Azərbaycan multikulturalizmi şöbələrinin, kafedralarının və mərkəzlərinin açılması ilə bağlıdır. Bu dövrdə AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunda, Folklor İnstitutunda müvafiq şöbələr, Bakı Slavyan Universitetində Azərbaycan multikulturalizmi kafedrası, Qafqaz Universitetində “Azərbaycan multikulturalizmi” Elm-Tədris Mərkəzi yaradılıb, eyni zamanda, Gəncə şəhərində Azərbaycan Texnologiya Universiteti və Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetində müvafiq kafedralar yaradılıb. Elə güman edirəm ki, Azərbaycan multikulturalizmi fənninin Azərbaycan universitetlərində tədris proqramlarına salınması çox vacibdir. Çünki Azərbaycanın humanitar yönümlü universitetlərində, məsələn, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti kimi universitetlərdə ədəbiyyatı, dilçilik, türkologiya, mədəniyyətinşünaslıq dərsləri tədris olunursa, bir sıra universitetlərdə, məsələn, Texniki Universitetdə, Tibb və İqtisad universitetlərində bu, belə deyil. Bu tipli universitetlərdə təhsil alan gənc bütöv şəkildə formalaşması üçün tarixlə dil və ədəbiyyatla, mədəniyyətlə bağlı biliklərin böyük əhəmiyyəti var. Bu istiqamətdə də, güman edirəm ki, Azərbaycan multikulturalizmi fənni tədris edildiyi universitetlərdə tədris ili başa çatanda bitməyəcək və bu, uzunömürlü prosese çevriləcək.

Bu sahədə çox böyük işlər həyər Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini də xüsusi vurğulamaq lazımdır. Azərbaycan multikulturalizm və tolerantlıq modelini dünya ictimaiyyətinə təqdim etməyin ən yeni formatını heç şübhəsiz ki, Heydər Əliyev Fondu və bu Fondun prezidenti, ölkəmizin birinci xanımı, UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva ortaya qoyub. Mehriban xanım Əliyevə öz müntəzəqi və insanpərvər ideyaları ilə Pakistanda, Misirdə, Rusiyada, Gürcüstanda və başqa ölkələrdə təhsilin inkişafına töhfələr verərək orada məktəb tikintisi və bərpası işlərini həyata keçirib. Uğurlu “Tolerantlığın ünvanı - Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində Fondun dəstəyi ilə ölkədəki məscidlərdə, kilsələrdə, sinaqoqlarda təmir-bərpa işləri aparılıb. Bakıda yəhudi uşaqları üçün təhsil kompleksi istifadəyə verilib. Fransa regionlarında kilsələrin, Luvr muzeyinin, müqəddəs Roma kateqoriyalarının, Kapitoli muzeyinin bərpasında Heydər Əliyev Fondu iştirak edib, məhz onun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Heştərxanda Mühəddəs Knyaz Vladimir abidə ucaldılıb. Bu işlər ayrı-ayrı xalqların və konfessiyaların qarşılıqlı hörmət və dostluq münasibətlərinin dərinləşməsinə xidmət edir. Azərbaycan tolerant və multikultural ölkə kimi dünyaya bir daha yaxından tanır, ona böyük hörmət qazandırır.

-Prezidentin Sərəncamı ilə təsdiq olunan Tədbirlər Planı necə icra edildi? Tədbirlər planında adı çəkilən qurumların müştərək fəaliyyəti və onların koordinasiya işləri necə tənzimlənirdi?

-Əvvəlcə 2016-cı il üçün nəzərdə tutulan Tədbirlər Planı müəyyənlaşdı. Ölkə Prezidenti bu Tədbirlər Planını öz Sərəncamı ilə təsdiq etdi və burada koordinasiya işləri BBMM-ə həvalə edildi. Qeyd etmək istəyirəm ki, il boyu müxtəlif nazirliklər, elmi tədqiqat ocaqları, elmi mərkəzlər, universitetlər, dini qurumlar, milli icmalar, müxtəlif ictimai təşkilatlar son dərəcə böyük həssaslıq və entuziazmla öz üzərlərinə düşən işləri həyata keçirdilər. Heç bir qurumu ayrıca qeyd etməyə ehtiyac yoxdur. Çünki onlar hamısı eyni şəkildə öz işlərinin öhdəsindən gəlirdilər. Bu işin məsuliyyətini və bütövlükdə Azərbaycan üçün faydasını dərk etdilər, cənab Prezidentin qarşıya qoyduğu ideoloji, mənəvi hədəfləri aydın şəkildə gördülər. Çünki o hədəflər çox aydın və daşılıqlı göstərilmiş hədəflər idi. Bu hədəflərə doğru Azərbaycan cəmiyyəti, Azərbaycan dövləti, hökuməti, ictimai təşkilatları hamısı birlikdə möhtəşəm bir addım atdı.

-Ta qədər ölkəmizin ərazisində multikultural dəyərlərin, tolerantlığın kök atması, oturmaşması onu göstərir ki, dövlətətimiz bu dəyərləri kənarından əxz etməyib, dövlət siyasətinə çevrilmiş bu dəyərlər məhz xalqımızın mənəvi varlığından qaynaqlanıb. Azərbaycanı dünyada multikulturalizmin “qibəsi”ne çevirmək üçün bundan sonra hansı işlərin görülməsi nəzərdə tutulub?

-Azərbaycan artıq dünyada multikulturalizmin mərkəzlərindən birinə çevrilməkdədir. Əlbəttə ki, bu gün dünyada multikulturalizmlə bağlı iki qütbün formalaşmasını görmək mümkündür deyil. Bu qütblərdən birini mən bə-

bin, digərini isə nikbin qütb adlandırardım. Multikulturalizmin bədbin qütübünü İngiltərənin keçmiş Baş naziri David Kameron Münxendəki çıxışında formalaşdırdı. Hətta onun bu konfransdakı çıxışı belə ad altında çap edildi: “Mənim multikulturalizmə qarşı müharibəm”. Heqiqətən də bu, bir müharibə idi. Çünki İngiltərədə, Fransada, Almaniya multikulturalizminin bu cür bədbin şəkildə qəbul edilməsinin bir səbəbi də burada yaşayan başqa xalqların o ölkələrin multikultural, mədəni, mənəvi həyatına inteqrasiya olmama isteklərinə əsaslanırdı. Bu, o deməkdir ki, İngiltərədə, Fransada, Almaniya və digər Avropa ölkələrində qarşıdurma güclənir, mədəniyyətlərin bir-birini tanıması hallı artır, ksenofobiyanın, islamofobiyanın, antisemitizmin, neofaşizmin “çiçəklənməsi” üçün şərait yaranır. Multikulturalizmin bu ölkələrdə iflasını qeyd edən Kameron, eyni zamanda, bədbin qütübün formalaşdırılmasını da şərtləndirən müddəalarla çıxış etdi. Faktiki olaraq o ölkələrdə ki multikulturalizmə bədbin siyasi münasibət var, orada hər hansı qarşıdurmanı görmək elə də çətin deyil.

Amma bu bədbin qütbə qarşı dünyada nikbin bir qütb də formalaşmaqdadır. Bu nikbin qütbə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev öz şəxsiyyətə təmsil edir və Azərbaycanda multikulturalizmin təntənəsini önu dövlət siyasətinə çevirməklə reallaşdırır. Prezident İlham Əliyevin bu sözləri son dərəcə önəmlidir: “Bu gün dünyada multikulturalizmin alternativiyə yoxdur”. Elə buna görə də Prezident öz xalqının çoxəsrlik multikultural ənənələrinə əsaslanaraq 2016-cı ili “Multikulturalizm ili” elan etdi və biz inanırıq ki, ilin daxili, mənəvi tutumu, enerjiyə elədir ki, ölkədə mövcud olan multikultural həyat öz davamını o biri illərdə də sürəcək.

-Azərbaycan dövlətinin multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərlərə xüsusi önəm verməsi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafiqəsinin ədalətli həlli yolunda ölkəmizə hansı dividendlər qazandırır?

-Baxın, Azərbaycan dövləti hansı istiqamətdə addım atırsa, bütövlükdə bunu bizim ən vacib məqsədimizin həyata keçməsi - Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafiqəsinin ədalətli həlli yolunda edir. Multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərlərin dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılması dünyaya Azərbaycanı daha da yaxından tanımaq imkanı verir. Azərbaycanın dostlarının, xüsusən gənc dostlarının sayını artırır. Bu, bir reallıqdır. Bu dostlar Azərbaycan heqiqətlərini bizdən əvvəl deməyə hazır olan bir quruma çevrirlər.

Xatırlayıram, Ulu Öndər ilk prezidentlik dövründə hansı xarici ölkə rəhbəri ilə görüşürdü, coğrafiya müəlliminin çubuğu ilə xəritə qarşısında duraraq Azərbaycan haradadır, Azərbaycan-Ermənistan sərhədi haradan keçir, Dağlıq Qarabağ harada yerləşir - bütün bunlar barədə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün mahiyyətini haqqında məlumat verirdi. İndi belkə də belə məlumatlara ehtiyac yoxdur, çünki Ulu Öndər öz vəzifəsini ləyaqətlə, şərafətlə yerinə yetirdi. Ona görədir ki, Azərbaycan heqiqətini bu gün bütün dünya qəbul edir. Biz bilirik ki, bu gün ölkəmiz öz ərazi bütövlüyünü tam bərpa edə bilər. Amma bizim öz problemləmi güc yolu ilə həll etməyimizin bir səbəbi də var. O səbəb dünya xalqlarına və dünya ictimaiyyətinə olan hörmətliyyətlə bağlıdır. Sühl yolu ilə həlli beynəlxalq qurumlar, dövlətlər öne çəkir. Bu dünyada demək olar ki, hamı bu yolu məsləhət bilirdi. Azərbaycan Prezidenti də bütün fəaliyyətini bu istiqamətdə qurur.

-Son illər baş verən hadisələrin nəticəsində Avropa ölkələrinə axın edən insan köçü Qərbi siyasi iltisatını çətin sualları qarşısında qoyub. Sizcə, bu ölkələr öz ərazilərində gəlmələrinin əzəlliklərini qorumaq qayğısını qalmaldır, yoxsa həmin icmalar sürətlə Avropa cəmiyyətinə inteqrasiya olunmalıdır?

-Multikulturalizmin bəzi ölkələrdə iflası uğramasının mən dəyərdirəm ki, bir sıra obyektiv səbəbləri də var. Faktiki olaraq multikulturalizm müxtəliflik və müxtəlifliklərin münasibəti deməkdir. İki insan varsa, artıq burada multikultural situasiya var. İki dünyagörüşü varsa, multikultural situasiya mövcuddur. Ortalıqda bir tərcümə kitabı varsa, bu, artıq multikultural şəraitin bəhəsidir. Biz başqa ölkələrdəki multikultural əhvalın iflası uğramasının səbəblərini biləcək istəyiriksə, multikulturalizmin mahiyyətini verməliyik. Mənim fikrimcə, müxtəliflik iki cür olur: ilkin müxtəliflik və sonrakı müxtəliflik. İlkin müxtəliflik əsrlərdən bəri müxtəlif xalqların, müxtəlif mədəniyyətlərin, müxtəlif əlaqların bir-birinin yanında olub bir-birine yardım etməsinin üzərindən yüksəlib. Bu, Azərbaycan mühiti üçün son dərəcə anlayışlı bir situasiyadır. Biz bilirik ki, əsrlərdən bəri bu torpaqlarda müxtəlif mədəniyyət daşıyıcıları bir yerdə yaşayıblar. Buna görə də bu müxtəliflik onları bir-birindən ayırmağa gətirib çıxarmayıb. Münafiqələr olubsa da, bu münafiqələr həll də edilib. Belkə də daha keskin qarşıdurmalar olub. Lakin hər şey bir vahidin, bir bütövün içində həll olunub. Anlaşılmazlıqlar tarixə qovuşub. Artıq bu gün biz həmin müxtəlifliklərin bir vahid, yekrəng məxrəcə gəldiyinin şahidiyik.

Bəzi ölkələrdə isə təəssüf ki, belə deyil. O ölkələrdəki müxtəliflik sonrakı müxtəliflikdir. Belə bir şəraitdə ingiliss mədəniyyəti ilə hind mədəniyyəti, fransız mədəniyyəti ilə ərəb mədəniyyəti, alman mədəniyyəti ilə türk mədəniyyəti üzəbub edir. Burada isə qarşıdurma başlayır. Günümüzə baş verən bu qarşıdurmalar iki dolğun mədəniyyətin bir-biri ilə barışmamasının, bir-birinə qovuşmaq istəməməsinin nəticəsidir. Mən bir şeyi xatırlayıram. Bizim Sabirabad rayonunun Suqovuşan kəndində Araz və Kür çayları bir-biri ilə qovuşur. Mən orada çox

maraqlı bir hadisə müşahidə etmişəm. Bu çaylar bir məcraya düşəndən sonra Arazın bir az qırmızımtıl suyu Kürün suyu ilə bir müddət yanaşı axır, hər biri öz rənginin içində. Sonra, əlbəttə ki, bunlar bir-birinə qarşırlar. Bax, həmin qarışmamaq məsələsini, çayların bir-birinin yanına gətdiyi olduqca maraqlı təbii hadisəni cəmiyyətdə təbliğ etmək mümkündür. Yəni, bir-birinə qarşı bilməyən, inteqrasiya olunmayan mədəniyyətlər məhz sonrakı müxtəlifliklərin obyektivi nəticəsidir. Azərbaycanda isə bizim bəxtimizdən bu müxtəliflik problemi olubsa da vaxtilə həll edilmiş. Qədim dövrlərdə Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyətlər, müxtəlif millətlər bir-birinin yanında formalaşmışlar, hətta bir-birini formalaşdırma-formalaşdırma inkişaf ediblər.

Inteqrasiya məsələsini heç zaman qanunla, əmrə, direktivlə tənzimləmək mümkün deyil. Bu, zamanla mümkün olur. Həmin o çaylar necə ki bir-birinin yanında gedəndə onlara əmr etmirlər, onları hansısa texniki vasitə ilə bir-birinə qatırlar, o şəkildə də bir-birinə beləcə rast gələndə cəmiyyətlərin, mədəniyyətlərin inteqrasiyası ya baş tutur, ya da yox. Hansısa təbəqələrdə, hansısa fərdlərdə bu, baş tutur, bütövlükdə baş tutmaya da bilər. Yaxud bütövlükdə baş tutur, bəzi insanlar arasında münafiqələr isə ola bilər. Bu, son dərəcə individual yanaşma tələb edən bir məsələdir.

-Biz tolerantlıq multikulturalizmin əsası kimi götürürük. Tolerantlıq deyir ki, bəyanmədiyyəne döz, amma sözsüz ki, burada istisnalar var. Bizdə tolerantlıq və multikulturalizm necə başa düşülür?

-Tolerantlıq, adətən, “dözümlülük” kimi tərcümə edilir. Amma mənəcə, Azərbaycan realılığı ilə bağlı “dözümlülük” sözü yerinə düşür. Çünki biz nəyə dözüürük? Prezident İlham Əliyev qeyd edir ki, ondan xarici qonaqlar tez-tez təəccüblə soruşurlar, sizdə necə olur ki, müsəlmanlar, xristianlar, yəhudilər bir-biri ilə belə mehribandırlar? Bir-birinə qonaq gedirlər, birlikdə yemək yeyirlər, bir-birinin dərdinə acıyırlar, bir-biri ilə qardaş kimi davranırlar. Cənab Prezidentin bu suala cavabı da maraqlıdır. O, cavab verir ki, bəs başqa cür necə ola bilərdi ki?!

Bəli, hər bir Azərbaycanlı bu suala təəccüb edə bilər. Yəni, insani münasibətlər varsa, əgər bir xalq öz daxilində “öz-özgə” qarşıdurmasının üstündən ədalətlə keçib, bu qarşıdurmanın şüəsi kimi adamı kəsən məqamları artıq onu narahət etmirsə, bu insan mənəvi cəhətdən özünə inamı və rahatdırsa, başqasına özünü kimi baxa bilər, başqasının dərdinə acıya bilər, başqasına şəfqət və mərhəmət nümayiş edə bilər, mənə elə gəlir, bu insan və onun məxsus olduğu xalq artıq multikulturaldır. Bunu bizim düşüncəmiz, bu günümüz göstərir, inanıram, gələcəyimiz də göstərəcək. Biz heç nəyə dözmürük, biz bunu, sadəcə olaraq, yaşırıq.

-Təqvim ili sona çatır və bununla bu il ölkəmizdə elan olunan “Multikulturalizm ili” də sona çatır. Amma biz hələ Azərbaycan multikulturalizm modelinin öyrənilməsi və dünyada təbliği ilə bağlı işlərini sayıla davam etdirildiyinin şahidiyik. Bu işi hansı forma və müstəvilərdə davam etdirməyi düşünürsünüz?

-Doğrudur, artıq biz təqvim ilinin sonundayıq və 2016-cı il bitmək üzrədir. Amma mənəcə, Azərbaycanda təqvim ili bitsə də, multikulturalizm ideyaları, multikultural ruh, Azərbaycan multikulturalizminin daxili enerjiyəsi hələ uzun illər, uzun əsrlər davam edəcək. Bu, artıq qarşılanmaz bir prosesdir və Azərbaycanın başqa dinin, başqa millətlərin nümayəndəsinə münasibətindən, bəşəri dəyərlərə sədaqətindən, öz daxilindəki “öz və özge” qarşıdurmasının kişikliyinə aradan qaldırılmasından tutmuş bütün bəşəri dəyərlərin aradan münasibəti, elə güman edirəm ki, xalqımızı dünya ictimaiyyətinin, bütün dünyanın gözündə ucaldan cəhətlərə döndərir.

Əlbəttə ki, cənab Prezidentin siyasi uzadıqları və müdrikliklə qarşıya qoyduğu hədəflər Azərbaycanın inkişafı, bu günü və gələcəyi üçün son dərəcə mühümdür. Biz o hədəflərə doğru inamla gətdik və gedəcəyik. Təqvim ilinin sona çatması multikulturalizm enerjiyəsinin cəmiyyətin daxilindən çıxarılmaq demək deyil. Cəmiyyət öz multikultural və tolerantlıq ideyalarını uğrunda həmişə yaşamağa və mübarizə aparmağa hazır vəziyyətdə olacaq. Azərbaycanı bunu tarixinin ən kəsməkeşli vaxtlarında sübut edib, bu gün də sübut edir, sabah da sübut edəcək.

-Multikultural adam. Onu necə təsvir edərdiniz?

-Əti ilə, qanı ilə bu torpaqdan olub, millətdən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq bir Azərbaycanlı kimi. Bütün dünyanı öz qəlbinə yığan, aləmin dərdini çəkməyə hazır olan Azərbaycanlı kimi. Hamını, görüb-tanıdıklarını, görməyib-tanımadıklarını sevmə, şəfqət, acıma, səmimiyyət və etibar hissələrini özündə qoruyan Azərbaycanlı kimi. Ümidlə yaşayan Azərbaycanlı kimi.